

El paper de l'estat

Ramon Ribera Fumaz

PID_00185854

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
1. L'estat i la globalització	7
2. De l'estat del benestar a l'estat neoliberal	11
3. Les geografies de l'estat dins la globalització	14
Resum	20
Bibliografia	21

Introducció

En el segon mòdul, “Els elements de la globalització econòmica”, hem vist que les tendències cap a la globalització estan estretament relacionades amb noves maneres d’entendre l’economia i la forma i l’escala de l’acció política, la **revolució neoliberal**. Aquesta revolució neoliberal se sol referir a la pujada al poder de **Margaret Thatcher** i **Ronald Reagan** al Regne Unit i als Estats Units, respectivament, entre finals dels anys setanta i principis dels vuitanta, però la revolució neoliberal no es va acabar aquí. Per exemple, la fallida i l’abandonament de projectes socialdemòcrates com el de Mitterrand a França, els programes de modernització durant els anys vuitanta en països com Espanya, Grècia o Holanda seguien el mateix camí. En la perifèria capitalista, d’una manera global, la crisi del deute de molts països, iniciada amb l’anunci del Govern mexicà de la impossibilitat de garantir el compliment dels seus compromisos de pagament internacionals va significar no solament el final de la bombolla financera dels anys setanta, sinó també la intervenció directa del **Fons Monetari Internacional** i del **Banc Mundial**, que va forçar aquests països a emprendre processos de liberalització de la seva economia i la reducció dels seus estats del benestar incipients. Aquestes polítiques són conegudes com el **Consens de Washington**. Pot semblar un contrasentit que la reestructuració política de la globalització se centrés precisament en l’escala d’acció que semblava que desapareixia, l’**estat nació**. Però, precisament, és a partir dels canvis en els estats nació que la globalització ha estat possible.

Per entendre-ho, en aquest mòdul revisarem en primer lloc la relació entre l’estat i la globalització i, a continuació, la relació entre l’estat i l’economia. Després de repassar el significat teòric de *projecte neoliberal*, estudiarem les geografies de l’estat dins la globalització. Això ens portarà a observar que, malgrat que parlem de neoliberalisme a escala global, hi ha molts matisos entre diverses parts del món.

1. L'estat i la globalització

Sense cap mena de dubte, el paper de les empreses multinacionals (EMN) ha estat clau en el desenvolupament de la globalització, però les EMN no haurien pogut aplicar estratègies globals de producció i distribució si les economies nacionals d'una bona part del món no s'haguessin obert al comerç i a la inversió i no haguessin dut a terme canvis en les seves lleis i en la infraestructura de comunicacions i transports dels seus països per tal de permetre aquesta integració de la producció. Tanmateix, per bé que cada cop més l'economia està globalitzada, els estats continuen sent un actor clau en els processos d'integració de mercats i globalització. Per aquestes dues raons, en aquest apartat farem un cop d'ull al paper de l'estat i la seva reestructuració en els processos d'integració de mercats.

Abans de continuar, però, hem de tenir clars uns quants conceptes clau que ens han d'ajudar a entendre a què ens referim quan parlem d'*estat*. I és que, moltes vegades, utilitzem el terme *estat* per a parlar de tres coses que, si bé poden ser el mateix, no ho són: estat, nació i estat nació. Tot seguit definim aquests tres conceptes molt breument.

Estat

Conjunt d'institucions polítiques que tenen i exerceixen sobirania sobre un territori delimitat.

Nació

Col·lectiu de persones que comparteixen llengua, cultura o ètnia, normalment associades a un territori particular, amb una continuïtat històrica i amb una identitat col·lectiva forta.

Estat nació

Conjunt d'institucions polítiques sobiranes (estat) organitzades al voltant d'una nació. Ha estat la forma d'estat moderna predominant, però no exclusiva, des del segle XIX fins al final del segle XX.

Aquesta diferenciació és important. Sovint, quan es parla de *globalització* i d'*integració de mercat* es considera que l'estat desapareix quan, de fet, ha canviat de forma, com veurem més endavant en el mòdul. En aquest mòdul, quan parlem d'estat, ens referirem a la primera definició.

Això vol dir que institucions com la Unió Europea o les comunitats autònomes o els ajuntaments també formen part de l'estat.

L'estat té un paper molt important en l'economia i en el funcionament del mercats, però abans d'entrar en aquests aspectes hem de tenir clar que el paper de l'estat en la societat ni es limita **només a l'economia** ni n'és necessàriament l'objectiu principal.

Les funcions de l'estat són múltiples i inclouen des d'objectius socials o legals fins a la defensa del territori. A diferència de les empreses, en què l'objectiu principal (o irreductible) és l'obtenció de beneficis, els estats tenen molts objectius i funcions que poden entrar en contradicció. Dins les funcions econòmiques que aconsegueix, l'estat ha d'intervenir entre interessos possiblement enfrontats (capital i treball, subministrament d'energia barata i accessible en contradicció amb objectius de contaminació ambiental, etc.). A més a més, a diferència de les empreses, si l'economia d'un país va malament, aquest no es pot deslocalitzar a un altre lloc. Aquestes característiques fan que no puguem entendre l'estat com un actor semblant a les empreses o persones.

Dit això, les funcions de l'estat en relació amb l'economia i els mercats es poden classificar en cinc àrees (Coe i altres, 2007, pàg. 192-201): institució d'últim recurs i garantia, regulador de les activitats econòmiques, arquitecte de l'economia nacional, propietari d'empreses públiques i proveïdor de béns i serveis. Vegem en què consisteixen aquestes funcions.

1) Institució d'últim recurs i garantia: quan una economia entra en crisi i aquesta afecta l'economia i els mercats, moltes vegades els mercats no poden reaccionar, i cal la intervenció de l'estat com a últim recurs per a restablir les condicions.

Per exemple, penseu en les crisis financeres com la del 1929 o la recent del 2007. En tots dos casos, quan els agents de mercats (com ara bancs i deutors) no van poder afrontar les seves obligacions, l'estat (o el banc central de torn) va actuar perquè la crisi no anés més enllà (amb més o menys fortuna, depenent del cas).

D'altra banda, l'estat no tan sols actua en les crisis d'origen econòmic sinó que també és el garant de restablir les condicions econòmiques en l'impacte de desastres d'altres tipus, com els naturals, en què la base productiva queda fortament malmesa.

Per exemple, és el cas de Nova Orleans amb l'huracà Katrina, el 2005, o les inundacions a la conca mediterrània espanyola, el 1982.

Aquest paper no es limita a casos de crisi sinó que també es tracta de **garantir els instruments econòmics nacionals** (com el valor de la moneda), assegurant tractats econòmics internacionals que només poden signar els estats (per exemple, els tractats d'integració europea o de liberalització comercial de l'Organització Mundial del Comerç) i mantenint l'**imperi de la llei** i els **drets de propietat**. Aquests darrers són un aspecte clau, ja que, en cada intercanvi els canvis de drets de propietat són una peça crucial per al funcionament correcte dels mercats.

2) Regulador de les activitats econòmiques: l'estat és el principal regulador dels mercats dins el seu territori, tant per a garantir-ne el bon funcionament – com, per exemple, la lliure competència – com per a garantir als ciutadans que el funcionament del mercat ni té efectes negatius ni els perjudica. A més a més, l'estat té un paper molt important a l'hora de regular els fluxos econòmics entre el seu territori i l'exterior o, en altres paraules, a l'hora de permetre la **connectivitat de l'economia nacional** amb la resta del món. Aquesta darrera funció és cada cop més important atès que amb la globalització els fluxos de capital, els treballadors i les mercaderies que creuen fronteres ha augmentat d'una manera considerable i és vital per a la competitivitat dels països.

3) Arquitecte de l'economia nacional: l'estat també té funcions per a mantenir i promoure l'economia nacional i el desenvolupament econòmic del seu territori mitjançant polítiques econòmiques en els àmbits del comerç, la inversió, la indústria, la tecnologia, l'educació i les finances.

4) Propietari d'empreses públiques: si bé cada vegada és menys popular, una altra manera que té l'estat d'actuar és la intervenció directa mitjançant la propietat d'empreses al cent per cent o mantenint una participació de control dins l'accionariat. Les raons per a la propietat poden ser diverses, per exemple, perquè es considera estratègic per al desenvolupament d'un país tenir algun tipus d'indústria que el capital privat no vol iniciar (per motius de risc, de costos o de la inversió que cal fer) o perquè es volen defensar interessos nacionals que altrament podrien caure en mans foranes.

5) Proveïdor de béns i serveis: finalment, l'estat és també responsable de proveir (o garantir el proveïment) tota una sèrie de serveis i béns públics **crucials** per a la salut econòmica i social del país que el sector privat potser considera que no són rendibles o que és perillós embarcar-s'hi. Tot i que la tendència creixent és que aquests béns i serveis siguin proveïts pel mercat, l'estat té encara un pes significatiu en la provisió de serveis de transport, salut, educació i infraestructura.

En resum, l'estat té un paper determinant en l'economia, i aquestes funcions responen a tres processos que l'estat ha de garantir perquè l'economia funcioni:

- 1) Les condicions clau perquè el capital es valoritzi (que les empreses dins el seu territori puguin tenir beneficis sostinguts i es puguin expandir).
- 2) La reproducció social de la força de treball com a mercaderia fictícia (que les empreses puguin tenir la mà d'obra amb les condicions de formació i vida que permetin valoritzar el capital).
- 3) El manteniment de la cohesió social i l'ordre que permet l'acumulació de capital.

2. De l'estat del benestar a l'estat neoliberal

A Occident, des del final de la Segona Guerra Mundial fins als anys setanta, tant l'economia com la societat estaven organitzades al voltant de l'**estat nació**. En aquest període, els estats eren molt actius directament en les cinc funcions que hem definit en l'apartat anterior. En concret, els estats no tan sols regulaven les activitats econòmiques i els mercats dins els seus estats nació sinó que també intervenien directament en l'economia mitjançant la propietat pública d'empreses i el proveïment de la majoria de béns i serveis públics.

El paper general dels estats nació en aquest període, altrament conegut com a **keynesianisme**, consistia a regular i gestionar l'economia dins les fronteres nacionals i garantir la força de treball mitjançant l'estat del benestar.

Tanmateix, en termes generals, amb la globalització –que ha significat l'obertura de les economies nacionals a l'exterior i la integració de mercats més enllà de l'estat nació– el paper de l'estat ha canviat pel que fa a l'economia. Ara ja no es tracta de mantenir i gestionar l'economia del país mitjançant l'ajust de l'oferta a la demanda interna.

En aquest nou marc, l'objectiu principal de l'estat és aconseguir que les activitats econòmiques dins el territori nacional siguin molt més competitives internacionalment.

En aquest sentit, hi ha hagut una transició cap a un paper diferent de l'estat en el que s'anomena l'**estat neoliberal**.

La revolució neoliberal mitjançant la qual es transforma el paper de l'estat comença amb la pujada al poder dels governs de Margaret Thatcher al Regne Unit, el 1979, i Ronald Reagan als Estats Units, el 1980. Aquests governs van començar una reestructuració decidida del paper de l'estat basat en la creença que no existien interessos col·lectius sinó únicament interessos individuals amb preferències diferents i en què els mercats són la millor manera d'organitzar no solament la vida econòmica sinó també social.

Des d'aquests països, el model neoliberal d'estat s'expandeix cap al sud d'una manera global a partir dels programes d'estabilització econòmica de l'FMI i cap a la resta de països desenvolupats.

Citació

En aquest sentit, és famosa la frase "no existeix la societat", de Margaret Thatcher.

En aquesta visió, en què el món es divideix simplement en empreses i consumidors, l'estat ha de **tenir un paper mínim** i eliminar tots els obstacles a la lliure circulació de recursos (capital i treball) i mercaderies tant dins el territori (incloent-hi els impostos) com en les relacions internacionals. La poca intervenció de l'estat ja no es duu a terme directament sinó mitjançant la creació d'institucions independents d'influències polítiques, com ara organismes tècnics (per exemple, els bancs centrals) o partenariats entre el sector públic i el sector privat (per exemple, les polítiques regional de la UE).

Finalment, una de les característiques bàsiques de l'estat neoliberal pur és la descentralització de les funcions de l'estat a escala del mercat i no sobre l'economia nacional (governos regionals i locals per a gestionar processos locals, governos supranacionals com la UE o el Banc Central Europeu per a gestionar el mercat europeu).

Taula 1. L'Estat neoliberal pur

Estructura de l'Estat				
Mercats	Forma de govern	Relacions econòmiques internacionals	Sistema impositiu	Geografies
Liberalització - promoció de la lliure competència	Governança - partenariats publicoprivats	Internacionalització: lliure circulació de mercaderies i capital	Impostos directes baixos - augmentar les opcions del consumidor	Major importància de les escales local i supra-nacional
Funcions de l'Estat				
Institució d'últim recurs	Regulador de les activitats econòmiques	Arquitecte de l'economia nacional	Propietari de les empreses públiques	Proveïdor de béns i serveis
Principal paper de l'Estat neoliberal, intervenció només en cas d'errors del mercat	Desregulació - reducció del paper de l'Estat	No-intervenció, com a màxim de manera fiscal (reducció d'impostos)	Privatització - venda del sector públic	Sector públic residual, es deixa que el mercat actüi

En aquest sentit, les funcions bàsiques d'un estat neoliberal són les següents.

- 1) **Institució d'últim recurs:** és el paper principal de l'estat neoliberal, i la intervenció només es produeix en el cas d'errors del mercat que el sector privat no pot assumir.
- 2) **Regulador de les activitats econòmiques:** com hem dit, l'estat assumeix un paper mínim i intenta intervenir el mínim possible en la regulació de l'activitat econòmica.
- 3) **Arquitecte de l'economia nacional:** les polítiques econòmiques neoliberals tenen com a objectiu deixar les forces del mercat lliures i, com a màxim, aplicar polítiques d'oferta incentivant la inversió i reduint al mínim els impostos sobre les persones i les empreses.

Exemple

Per exemple, en la crisi financera provocada per la fallida dels bancs amb préstecs hipotecaris d'alt risc (hipoteques *subprime*), els anys 2007 i 2008, els bancs centrals van intervenir quan els bancs no es deixaven diners entre ells, atesa la incertesa en els mercats financers globals.

4) Propietari de les empreses públiques i proveïdor de béns i serveis: dins el projecte neoliberal, qualsevol bé o servei és sempre més eficient servit mitjançant el mercat. D'aquesta manera, s'intenta que el sector públic sigui residual –per mitjà dels processos de privatització– i que la iniciativa privada sigui la que ofereix els béns i serveis que abans oferia l'estat.

En definitiva, el paper de l'estat neoliberal no és gestionar els desequilibris de les economies nacionals ni redistribuir la riquesa entre els ciutadans mitjançant el sistema fiscal i la despesa pública, com sí que succeïa en l'estat del benestar. Per contra, el principal objectiu del neoliberalisme és garantir el funcionament dels mercats nacionals i la connexió d'aquests amb els mercats internacionals. No obstant això, no existeix l'estat neoliberal pur.

3. Les geografies de l'estat dins la globalització

En el període de postguerra (1945-1970), el capitalisme es va organitzar per mitjà d'economies nacionals i relativament tancades. En els països del nord d'una manera global, el creixement econòmic provenia del mercat domèstic, malgrat processos incipients d'integració (per exemple, la CEE), fluxos d'immigració del sud cap al nord (des de la perifèria europea cap al centre, o provinent de les antigues colònies) o increments importants d'exportacions (per exemple, els Estats Units d'Amèrica). En el sud d'una manera global, la major part dels governs aplicaven polítiques d'industrialització per substitució d'importacions.

Hi ha un consens generalitzat que l'avançament en els processos de globalització –facilitats en gran mesura per l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC)– han comportat el desmantellament de l'ordre socioeconòmic fordista centrat al voltant de l'estat nació, la reducció dels entrebancs a la mobilitat de factors i un increment –tant quantitatiu com qualitatiu– dels moviments. Aquests processos han estat freqüentment conceptualitzats des de perspectives que redueixen la importància del territori a l'hora d'explicar la globalització. Els darrers anys han estat especialment influents dos corrents de pensament: l'enfocament **hiperglobalista** (per exemple, Ohmae, 1995) i els enfocaments “**desterritorialitzadors**” (per exemple, Deleuze i Guattari, 1998).

- L'enfocament hiperglobalista entén la globalització i la hipermobilitat com una tornada a l'estat natural de les relacions econòmiques i socials entre individus i actors sense la mediatització d'estats nació seguint la tradició liberal.
- Els enfocaments desterritorialitzadors argumenten que la consolidació de la globalització i la pèrdua de sobirania dels estats nació representen la fi de les barreres espacials i la desarticulació de mitjans de poder territorialitzats.

Aquests enfocaments, però, han estat fortament criticats.

- D'una banda, els arguments hiperglobalistes han estat acusats de simplificar i naturalitzar un procés social obert com és la globalització (Dicken, 2007).
- De l'altra, els enfocaments desterritorialitzadors han estat acusats d'obviar les dinàmiques historicogeogràfiques espacials que ha implicat la globalització (Elden, 2005) i, d'una manera especial, la continuada importància d'actors ancorats territorialment, com ara l'estat (Jessop, 2007).

En aquest apartat explorarem aquestes geografies.

L'estructura fordista i keynesiana comença a canviar cap al final dels anys seixanta i, en particular, amb la fi dels pactes de Bretton Woods. Després de la crisi econòmica dels anys setanta del segle passat, o la reestructuració dels estats nació dels anys vuitanta, la tendència cap a la globalització es referma. Paral·lelament, la reorganització dels processos d'acumulació prenia una nova forma. En comptes de basar-se en sistemes fordistes de producció en massa abastint el mercat nacional, es començaven a mostrar més productius els sistemes regionals d'acumulació flexible (Piore i Sabel, 1984). Dit d'una altra manera, en comptes de tenir sistemes nacionals d'acumulació, l'economia aparentment es començava a articular a partir de regions i localitats concretes que eren molt més dinàmiques que la resta. En aquest període, mentrestant, la majoria de zones industrials fordistes experimentaven forts processos de desindustrialització, noves regions, amb una presència important de pimes i sistemes flexibles de producció, com el nord d'Itàlia, Silicon Valley o Baden Württemberg acceleraven la seva expansió. És el que Erik Swyngedouw (1992) anomenava **glocalització**:

El domini relatiu de l'estat nació com a escala d'organització ha canviat cap a noves configuracions en les quals tant les escales local i regional com la transnacional o global han adquirit importància.

Les corporacions globals, els moviments financers globals i la política global tenen un paper decisiu en l'estructuració de la vida quotidiana, mentre que simultàniament es mostra més atenció a les respostes locals i regionals als processos de reestructuració.

En altres paraules, d'una banda, hi ha un moviment de globalització i, de l'altra, un de devolució o descentralització.

No obstant això, els processos de glocalització, en comptes d'establir un nou ordre estable, com havia estat el fordisme en el període de postguerra, van portar **desordre**. La glocalització comportava fragmentació, manca de coherència i crisis financeres recurrents durant els anys vuitanta. Acompanyant el doble procés de globalització i descentralització de l'economia en certes regions i localitats, especialment en ciutats globals, l'estat nació també es va adaptant a aquests canvis. En els anys vuitanta i al principi dels noranta, s'acceleraren els processos d'integració econòmica a escala continental (de la CEE a la UE, Mercosur, el Tractat de Lliure Comerç de l'Amèrica del Nord, etc.) i, alhora, de descentralització o devolució.

Glocal

El joc entre *local* i *global* del processos de reestructuració del capitalisme contemporani ha de ser pensat com un únic procés combinat amb dos moviments inherentment relacionats, tot i que contradictoris, i com un procés que implica una descomposició *de facto* de l'articulació de les escales geogràfiques de la vida social i econòmica.

Per exemple, la majoria de països europeus (França, el Regne Unit, Itàlia, Espanya, Holanda, etc.), els quals estaven molt centralitzats, comencen a experimentar en noves estructures regionals o locals amb més poders per a actuar sobre l'economia (Brenner, 2004).

D'aquesta manera, hi ha un canvi molt important en el període de postguerra, en què les economies estaven centrades en l'estat nació. En aquesta època de dominació del fordisme, la forma de l'estat era l'estat del benestar amb polítiques de tipus keynesià (de demanda). Com a objectiu principal tenia permetre l'acumulació de capital i mantenir l'ordre social posant l'èmfasi en la redistribució del valor creat per mitjà de l'acció activa de l'estat nació (impostos progressius, creació de sanitat i educació pública i gratuïta, etc.) i acords de pujades salarials en concordança amb els augments de producció. Amb la revolució neoliberal, el paper de l'estat com a garant de l'acumulació de capital passa per consolidar els mercats com a principi organitzador de l'economia i la societat (acords de lliure comerç, integració econòmica, desregulació, etc.) i centrar-se en el creixement econòmic per sobre dels aspectes redistributius.

D'aquesta manera, es creen noves geografies de l'estat: tant cap amunt (processos d'integració) com cap avall (descentralització). Aquest processos reforcen les regions i els països econòmicament més productius, ja que igualen les condicions reguladores per a tothom i cap a la concentració de la riquesa i el desenvolupament.

En altres paraules, l'estat utilitza l'espai com un mitjà per a sostenir l'economia, consistent a **donar suport a les regions centrals** i, subsegüentment, explotar les regions perifèriques.

Per exemple, Tickell i Peck (1992), a partir de l'estudi del procés de creació de l'estat neoliberal al Regne Unit, demostren que, igualant les regles de joc per a totes les regions britàniques, la gran beneficiada va ser la regió de Londres i l'àrea del voltant, que tenia una economia molt més dinàmica i internacionalitzada, basada en el sector financer i en serveis avançats que hi estaven relacionats. Després de desregular les traves als mercats financers i els seus guanys, Londres va esdevenir un centre financer global. Per a tallar els efectes redistributius de les polítiques econòmiques keynesianes, la creació de riquesa al sud-est d'Anglaterra no va tenir pràcticament cap efecte en la resta del país, en què els processos de desindustrialització havien augmentat els nivells de pobresa i atur.

La globalització representa l'ampliació de l'acumulació de capital per tot el planeta, de manera que travessa les barreres geogràfiques per augmentar la seva expansió.

Per exemple, el creixement dels mercats financers per mitjà de la desregulació i les TIC permet que la indústria financera faci transaccions entre els cinc continents en fraccions de segon, passant per sobre de les barreres geogràfiques físiques.

Però, tal com apunta Brenner, això:

“només és possible mitjançant la producció de configuracions territorials fixes i immòbils que permetin l'acceleració de moviment.”

(Brenner, 1998, pàg. 462)

Dit d'una altra manera, per a eliminar barreres espacials (desterritorialització) cal un procés de **reterritorialització**. Aquesta reterritorialització és la construcció d'un "fix espacial" que assegura temporalment un procés d'acumulació sostenible (Harvey, 1999). Aquest fix espacial inclou diferents escales.

Per exemple, dins la Unió Econòmica i Monetària europea, la circulació de capital, de mercaderies i de força de treball s'assegura per mitjà d'un fix espacial que inclou l'escala global (el sistema financer global, les regles de l'OMC...), l'escala europea (el BCE, les regulacions de transport...), l'escala nacional (l'estat del benestar, la planificació d'infraestructures...) i l'escala regional o urbana:

"les ciutats territorialitzen el capital per mitjà de la seva aglomeració d'infraestructures relativament fixes i immòbils com els sistemes de transport, la provisió d'energia, les xarxes de comunicació i altres externalitats que apunten formes històricament específiques de producció, intercanvi, distribució i consum."

(Brenner, 1999, pàg. 433-434).

Aquest "fix espacial" va acompanyat d'un "fix temporal" (Jessop, 2000). L'acumulació de capital també ha de ser articulada temporalment per mitjà de diferents horitzons de temps.

Per exemple, per a valoritzar els beneficis a curt termini en els mercats financers cal la producció a llarg termini de confiança, competències i convencions, les quals no són proveïdes o coordinades pel mercat sinó pel Govern (per exemple, el sistema educatiu, les lleis financeres, etc.).

Però, com diu Harvey (1999, pàg. 431):

"els problemes del capitalisme no poden [...] ser resolts d'un «fix espacial-[temporal]». Les crisis d'acumulació arriben i, alhora que el capital és reestructurat durant els períodes de crisi econòmica sostinguda, les configuracions geogràfiques en què es basen també es reorganitzen per a crear noves bastides geogràfiques per a una nova onada de creixement."

(Brenner, 1999, pàg. 434)

Com a resultat d'això, les relacions entre escales, horitzons temporals, funcions i formes en què es basa l'acumulació i la seva regulació també canvien.

En resum, el suposat buidatge de l'estat és una reestructuració de l'espacialitat de l'estat nació keynesià cap a una nova configuració geogràfica de l'estat neoliberal, que no se centra en l'escala de l'estat nació i en què cada funció de l'estat passa a complexos escalars diferents. L'estat no desapareix, sinó que es reinventa, es produeix un nou fix espaciotemporal per tal de garantir els mercats com a organitzador principal de les relacions socials (Peck i Tickell, 2002). Si l'estat keynesià del benestar privilegiava la reproducció i la cohesió social (redistribució i equitat), l'estat neoliberal ha girat cap a aspectes productius.

D'aquesta manera, l'estat ha reescalat el marc institucional per tal de garantir la competitivitat de les regions urbanes centrals en els mercats globals.

No obstant això, aquesta transformació s'ha fet amb noves formes institucionals com ara els partenariats publicoprivats o organismes independents, en què funcions polítiques anteriors esdevenen òrgans suposadament tècnics que persegueixen objectius no discutibles políticament (per exemple, els bancs centrals i la funció de mantenir els preus estables). Aquests canvis no han estat absents de conflictes i problemes a l'hora de mantenir les altres dues condicions que l'estat ha de garantir: la reproducció i la cohesió social.

D'aquesta manera, els espais del neoliberalisme no són simplement "utopies" en què companyies globals competeixen l'una contra l'altra per una quota dels consumidors globals i es localitzen segons l'avantatge competitiu dels territoris en una economia global. Són el resultat d'experimentar amb noves formes d'estat, de les lluites i diferents geometries i configuracions de poder (taula 2).

Taula 2. Espais de neoliberalització

		Relacions espacials	
		Neoliberalització superficial ...perseguint estratègies localment específiques	Neoliberalització profunda ... lògica interlocal i relacions reflexives
Formes institucionals	Moment destructiu i regulador	<p>Atacs a l'herència de les estructures keynesianes de l'Estat del benestar i desregulació primitiva dels mercats.</p> <ul style="list-style-type: none"> Gestió macroeconòmica monetarista. Mercantilització primitiva: desregulació dogmàtica i privatització. Assalts específics en els baluards institucionals i espacials de l'estatisme del benestar i el col·lectivisme social (per exemple, retallades dels serveis socials, desindustrialització). 	<p>Extensió de les estratègies neoliberals al terreny internacional.</p> <ul style="list-style-type: none"> Reducció de l'ajuda a la cooperació. Imposició de programes estructurals d'ajustament. Liberalització inicial dels mercats financers i les relacions comercials. Imposició externa d'estratègies neoliberals. Intensificació de les pressions coercives que sorgeix dels mercats internacionals.
	Moment creatiu i proactiu	<p>Reestructuració proactiva i creació de noves institucions al servei dels objectius neoliberals.</p> <ul style="list-style-type: none"> Regulació moral invasiva de la pobresa. Expansió de l'aparell penal estatal i polítiques de control social. Continuació de la gestió de crisis de sectors desregulats i privatitzats. Extensió de formes de regulació complementàries del mercat i experimentació amb aquestes formes. Regulació econòmica tecnocràtica dins els paràmetres neoliberals. 	<p>Normalització de les lògiques neoliberals i noves premisses de relacions interlocals.</p> <ul style="list-style-type: none"> Desenvolupament de "polítiques ràpides" per mitjà de transferències interlocals, de l'aprenentatge i de l'emulació. Apropiació de formes de governança en xarxa. Institucionalització del globalisme competitiu (per exemple, l'arquitectura de resolució de disputes de l'OMC). Una posició permanent d'adaptabilitat i reflexivitat en els camps de la governança i les polítiques socials i penals.

Font: Tickell i Peck, 2003, pàg. 180.

Finalment, aquesta reestructuració de l'estat i les noves geografies es produeix en el context de les dinàmiques històriques i polítiques concretes de cada país. L'estat es basa en contextos institucionals diferents en cada país i amb equilibris de poder molt diversos.

Per exemple, és molt diferent desregular la ja poc regulada per si mateixa economia liberal de mercat dels Estats Units que la socialdemocràcia sueca (taula 3).

Taula 3. Tipus de capitalisme

Tipus de capitalisme	Mercat de productes	Mercats de treball	Finances	Protecció social	Educació
Liberal de mercat	Desregulat, amb barreres febles a l'emprenedoria i poca burocràcia i control de l'Estat i sense empreses públiques.	Flexible, amb poques restriccions a la contractació i els acomiadaments, poca protecció per desocupació i poc pes dels sindicats i poques negociacions col·lectives.	Basat en els mercats financers, amb empreses que aconseguen finançament mitjançant la borsa, amb accionistes que busquen la rendibilitat immediata. Presència important d'inversors institucionals (fons de pensió...) i capital de risc.	Model liberal de protecció social, residual als EUA i al Canadà, més universal al Regne Unit i a Austràlia.	Sistema educatiu competitiu amb una educació terciària important.
Asiàtic	Competència dirigida i controlada per l'Estat, amb mecanismes de regulació importants.	Reglamentats amb una certa protecció al treballador i a la temporalitat del contracte.	Sistema financer basat en bancs, concentració bancària i capital de risc limitat.	Grau baix de protecció social, despesa pública feble.	Sistema educatiu terciari privat.
Europeu continental	Lliure competència reglamentada feblement.	Coordinats, amb protecció per als treballadors i poca temporalitat.	Sistema financer basat en les institucions financers (bancs, caixes, companyies d'assegurances).	Model corporativista, negociació entre l'Estat, les empreses i els sindicats.	Sistema educatiu públic amb accent en l'educació secundària i una alta estandardització.
Social demòcrata	Mercats regulats.	Mercats de treball reglamentats amb polítiques actives d'ocupació i pes important dels sindicats.	Sistema basat en bancs.	Model universal, amb serveis importants per a les famílies.	Sistema educatiu públic amb despeses públiques importants en educació terciària i un alt nivell d'ajudes als estudiants.
Mediterrani	Mercats regulats amb obstacles administratius a les empreses.	Mercats de treball reglamentats amb relacions conflictuals entre els treballadors i la direcció.	Sistema basat en bancs i concentració de la propietat.	Protecció social limitada, en què destaca la despesa relacionada amb la vellesa.	Sistema educatiu feble, especialment en l'àmbit terciari i en la ciència i la tecnologia.

Font: Basat en Amable (2005, pàg. 224-225).

Resum

En aquest mòdul hem repassat com es transforma l'estat amb la globalització, mitjançant el canvi d'orientació que ha portat el gir neoliberal. Tanmateix, hi ha una tendència cap a la liberalització de l'economia en tots els models de capitalisme basat en l'estat neoliberal i la globalització.

Tot i que en aquests materials no hem explorat el paper en la globalització de les formes d'estat supranacionals –tant les **organitzacions internacionals** que cada cop més intenten posar normes i regulacions per a crear un mercat global (l'OMC, l'FMI, l'OCDE, etc.) com les noves **agrupacions macroregionals** (taula 4)–, a l'aula tindreu a disposició materials de suport per a estudiar i entendre el paper d'aquests actors.

Taula 4. Tipus d'agrupacions macroregionals

Tipus	Definició	Exemple
Àrea de lliure comerç	Lliure comerç entre els països socis, cada país reté acords de comerç diferents amb països tercers	<ul style="list-style-type: none"> • Tractat de Lliure Comerç de l'Amèrica del Nord (1994): el Canadà, els EUA, Mèxic. • Associació Europea de Lliure Comerç (1960): Islàndia, Noruega, Liechtenstein, Suïssa. • Associació de les Nacions del Sud-est Asiàtic (1967): Brunei, Cambodja, Indonèsia, Laos, Malàisia, Myanmar, les Filipines, Singapur, Tailàndia, el Vietnam, la Xina, el Japó, Corea del Sud.
Unions duaneres	Àrea de lliure comerç + política comercial comuna amb tercers	<ul style="list-style-type: none"> • Mercosur (1991): l'Argentina, el Brasil, el Paraguai, l'Uruguai, Veneçuela. • Mercat comú andí (1969/1990): Bolívia, Colòmbia, Equador, el Perú, Veneçuela.
Mercats comuns	Unions duaneres + lliure moviment de factors de producció (capital, treball...)	<ul style="list-style-type: none"> • Caricom (1973): Antigua i Barbuda, les Bahames, Barbados, Belize, Dominica, Grenada, Guyana, Haití, Jamaica, Montserrat, Saint Christopher i Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent i les Grenadines, el Surinam, Trinitat i Tobago.
Unions econòmiques	Harmonització i control supranacional de les polítiques econòmiques	<ul style="list-style-type: none"> • Unió Europea (1992) (1957, mercat comú).

Bibliografia

Amable, B. (2005). *Les cinq capitalismes: Diversité des systèmes économiques et sociaux dans la mondialisation*. Paris: Seuil.

Brenner, N. (1998). "Between fixity and motion: accumulation, territorial organisation and the historical geography of spatial scales". *Environment and Planning D* (16, pàg. 459-481).

Brenner, N. (1999). "Globalisation as reterritorialisation: the re-scaling of urban governance in the European Union". *Urban Studies* (36, pàg. 431-452).

Brenner, N. (2004). *New state spaces: urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford: Oxford University Press.

Coe, N. M.; Kelly, P. F.; Yeung, H. W. (2007). *Economic geography. A contemporary introduction*. Oxford: Blackwell.

Deleuze, G.; Guattari, F. (1994). *Mil mesetas. Capitalismo y esquizofrenia*. València: Pre-Textos.

Dicken, P. (2007). *The global shift* (5a. ed.). Londres: Sage.

Elden, S. (2005). "Missing the point: globalization, deterritorialization and the space of the world". *Transactions of the Institute of British Geographers* (30, pàg. 8-19).

Harvey, D. (1999). *The limits to capital*. Londres: Verso.

Jessop, B. (2000). "The crisis of the national spatio-temporal fix and the tendential ecological dominance of globalizing capital". *International Journal of Urban and Regional Research* (24, pàg. 323-360).

Jessop, B. (2007). *State power, a strategic relational approach*. Cambridge: Polity.

Ohmae, K. (1995). *The end of the nation-state*. Nova York: Free Press.

Peck, J.; Tickell, A. (2002). "Neoliberalizing space". *Antipode* (34, pàg. 380-404).

Piore, M.; Sabel, C. F. (1984). *The Second industrial divide*. Nova York: Basic Books.

Swyngedouw, E. (1992). "The mammon quest: 'glocalization', interspatial competition and the monetary order: the construction of new scales". A: M. Dunford; G. Kafkalas (ed.). *Cities and regions in the new Europe* (pàg. 39-67). Londres: Belhaven Press.

Tickell, A.; Peck, J. (1992). "Accumulation, regulation and the geographies of post-fordism: missing links in regulationist research". *Progress in Human Geography* (16, pàg. 190-218).

Tickell, A.; Peck, J. (2003). "Making global rules: globalization or neoliberalization?". A: J. Peck; H. W. Yeung (ed.). *Remaking the global economy. economic-geographical perspectives* (pàg. 163-181). Londres: Sage.

